

LISÄÄ MODAALILOGIIKOISTA

1. Äärellisen mallin ominaisuus
2. Ratkeavuus
3. Käännös predikaattilogiikkaan
4. Multimodaalilogiikat
5. Laskennallinen vaativuus

M. Fitting: *Basic Modal Logic*, luvut 1.10, 1.12 ja 1.14 (s. 403 – 405, 408 – 410 ja 416 – 419).

Äärellisen mallin ominaisuus

Määritelmä. Modaalilogiikalla L on **äärellisen mallin ominaisuus**, jos jokaisella lauseella P , joka ei ole L -pätevä, on olemassa äärellinen L -malli, jonka jossain tilassa P on epätosi.

- Jos logiikalla on äärellisen mallin ominaisuus, sen ei-pätevien lauseiden joukko on puoli-ratkeava.

(Muodostetaan systemaattisesti kaikki äärelliset mallit ja tarkistetaan kunkin osalta, onko lause epätosi ko. mallissa.)

- Täten: jos modaalilogiikalla L on sekä todistusteoria että äärellisen mallin ominaisuus, niin L on ratkeava.
- Miten äärellisen mallin ominaisuus voidaan käytännössä osoittaa?

⇒ **Filtraatio.**

1. Äärellisen mallin ominaisuus

Ratkeavuus ja puoli-ratkeavuus

- Tarkastelemme seuraavassa modaalilogiikkojen laskennallisia ominaisuuksia. Kuten tavallista käytämme formaalina laskennan mallina Turingin konetta ja tarkoitamme algoritmilla periaatteessa vastaavalla Turingin koneella toteutettavissa olevaa laskentaa.
- Logiikka L on **ratkeava**, jos on olemassa algoritmi, joka ratkaisee syötteen annettun lauseen P osalta, onko lause L -pätevä vai ei.
- Jos logiikalla L on todistusteoria (esim. Hilbert-tyylinen), logiikka on **puoli-ratkeava**: on olemassa algoritmi, joka pysähtyy ja vastaa kyllä, kun sille annetaan syötteen L -pätevä lause P .
(Muodostetaan kaikki todistukset jollain systemaattisella tavalla.)

⇒ Pätevien lauseiden joukko on rekursiivisesti numeroituva.

Esimerkki filtraatiosta (modaalilogiikka K)

Teoreema. Modaalilogiikalla K on äärellisen mallin ominaisuus.

Todistus. Oletetaan, ettei lause Q ole K -pätevä. Tällöin on olemassa malli $\mathcal{M} = \langle S, R, v \rangle$ ja maailma $s_0 \in S$ siten, että $\mathcal{M}, s_0 \not\models Q$.

Muodostetaan filtraatiolla mallista $\mathcal{M}$ äärellinen malli $|\mathcal{M}|$. Olkoon $\text{Sub}(Q)$ lauseen Q kaikkien alilauseiden joukko.

- Määritellään ekvivalenssirelaatio $\sim$ joukolle S : $s \sim t$ jos kaikille $P \in \text{Sub}(Q)$, $\mathcal{M}, s \models P$ joss $\mathcal{M}, t \models P$.
- Olkoon $|s| = \{t \in S : t \sim s\}$ ja $|S| = \{|s| : s \in S\}$. $|S|$ on äärellinen: siinä on korkeintaan 2^n jäsentä, missä n on lauseen Q alilauseiden määrä.

Filtraatio (jatkoa)

Olkoon malli $\mathcal{M} = \langle |S|, |R|, |v| \rangle$, missä relaatio $|R|$:

$|s||R||t|$ joss on olemassa $s' \in |s|$ ja $t' \in |t|$ siten, että $s'Rt'$

ja valuaatio $|v|$: $|v|(|s|, P) = v(s, P)$.

Osoitetaan rakenteisella induktiolla, että kaikille $P \in \text{Sub}(Q)$ pätee:

$\mathcal{M}, s \Vdash P$ joss $\mathcal{M}|, |s| \Vdash P$.

- P on atomilause: $|v|(|s|, P) = v(s, P)$.
- $\neg P$: $\mathcal{M}, s \Vdash \neg P$ joss $\mathcal{M}, s \not\Vdash P$ joss (IH)
 $\mathcal{M}|, |s| \not\Vdash P$ joss $\mathcal{M}|, |s| \Vdash \neg P$.
 ...
- $\Box P$: ($\Leftarrow$) Olkoon $\mathcal{M}, s \not\Vdash \Box P$. Siis löytyy t , jolle sRt ja $\mathcal{M}, t \not\Vdash P$. Täten $|s||R||t|$ ja $\mathcal{M}|, |t| \not\Vdash P$ (IH) ja $\mathcal{M}|, |s| \not\Vdash \Box P$.

2. Ratkeavuus

- Jos vastamallien koolle voidaan antaa yläraja, logiikka on ratkeava.
- Näin ei saada kovin tehokkaita ratkaisumenetelmiä.
- Taulumenetelmä tehokkaampi lähestymistapa.

Esimerkki. Logiikka **K** voidaan todistaa ratkeavaksi näyttämällä, että edellä annettu logiikan **K** ratkaisuproseduuri pysähtyy väistämättä.

Todistuksessa tarvitaan **Königin lemma**:

Lemma. Jos puussa on ääretön määrä solmuja mutta jokaisella solmulla on äärellinen määrä lapsisolmuja, puussa on ääretön haara.

Filtraatio (päättyy)

- $\Box P$: ($\Rightarrow$) Olkoon $\mathcal{M}|, |s| \not\Vdash \Box P$. Täten on olemassa $|t|$, jolle $|s||R||t|$ ja $\mathcal{M}|, |t| \not\Vdash P$. Siis $\mathcal{M}, t \not\Vdash P$ (IH). Täten löytyy $s' \in |s|$ ja $t' \in |t|$, joille $s'Rt'$ ja $\mathcal{M}, t' \not\Vdash P$. Siis $\mathcal{M}, s \not\Vdash \Box P$, jolloin $\mathcal{M}, s \Vdash \Box P$.

Teoreema seuraa tästä tuloksesta:

- Koska $\mathcal{M}, s_0 \not\Vdash Q$ ja $Q \in \text{Sub}(Q)$, $\mathcal{M}|, |s_0| \not\Vdash Q$.
- Täten logiikalla **K** on äärellisen mallin ominaisuus.

Useilla muillakin normaaleilla modaali-logiikoilla on äärellisen mallin ominaisuus (esim. T, K4, S4, KB, B, S5, D, D4, DB, KD45).

Ratkaisuproseduuri lauseen P K-pätevyydelle

1. Merkitään taulun juureen $\langle 1 \rangle \neg P$.

2. Kunnes taulu on suljettu tai kaikki lauseet on merkitty käytetyiksi:

2.1 Valitaan taulusta ylin käyttämätön solmu σQ .

2.2 Jos Q ei ole literaali, suoritetaan jokaiselle avoimelle σQ kautta kulkevalle haaralle θ jokin seuraavista:

- Jos σQ on muotoa $\sigma \alpha$, jatketaan haaraa θ solmuilla $\sigma \alpha_1$ ja $\sigma \alpha_2$.
- Jos σQ on muotoa $\sigma \beta$, lisätään haaran θ loppuun kaksi lapsisolmuja $\sigma \beta_1$ ja $\sigma \beta_2$ (haarautuminen).
- Jos σQ on muotoa $\sigma \neg \Box P$, lisätään haaran θ loppuun solmu $\sigma \neg P$ jollekin tässä haarassa rajoittamattomalle $\sigma \neg$ sekä tämän jälkeen $\sigma \neg X$ kullekin haarassa esiintyvälle $\sigma \Box X$.
- Jos σQ on muotoa $\sigma \Box P$, lisätään kaikille haarassa θ tarjolla oleville $\sigma \neg$:n loppuun solmu $\sigma \neg P$, jos tämä ei esiinny θ :ssa.

2.3 Merkitään σQ käytetyksi.

Propositio. Edellä annettu modaalilogiikan K ratkaisuproseduuri pysähtyy jokaiselle lauseelle P äärellisen askelmäärän jälkeen.

Todistus. Oletetaan, että proseduuri ei pysähdy jollekin lauseelle P .

- Tuloksena on ääretön K -taulu, joka on puu, jossa jokaisella solmulla on korkeintaan kaksi lasta.
- Königin lemman perusteella taulussa on ääretön haara θ .
- Haarassa θ on ääretön määrä prefiksoituja lauseita, jotka ovat kaikki erilaisia (oletetaan, että proseduuri lisää prefiksoidun lauseen haaraan vain, jos se ei vielä esiinny siinä).
- Jokaiselle prefiksille σ : jos σQ esiintyy haarassa θ , Q on lauseen P alilause tai sen negaatio. Koska alilauseita on vain äärellinen määrä, jokainen prefiksi voi esiintyä vain äärellisen monta kertaa.
- Täten haarassa θ esiintyy äärettömän monta erilaista prefiksiä.

Todistus (jatkuu)

⇒ Vaihtoehto (i) ei voi toteutua, joten (ii) haarassa θ on äärellisen monta n -mittaista prefiksiä jokaiselle luonnolliselle luvulle n .

- Koska prefiksejä on haarassa θ äärettömän monta, siinä on oltava äärettömän monen mittaisia prefiksejä.
- Näytetään, että tämä on mahdotonta osoittamalla, että jokaiselle haaran lauseelle σQ pätee ominaisuus L: prefiksin σ pituuden summa lauseen Q modaalioperaattoreiden määrän kanssa on aina pienempi tai yhtä suuri kuin $1 + m$, missä m lauseen P modaalioperaattoreiden määrä.
- Selvästi (L) pätee taulun juurelle $\langle 1 \rangle \neg P$.
- Jos lause on saatu α - tai β -säännöllä lauseesta, jolle (L) pätee, pätee se myös uudelle prefiksoidulle lauseelle.

Todistus (jatkuu)

On kaksi mahdollisuutta:

(i) Haarassa θ on äärettömän monta samanmittaista prefiksiä.

- Olkoon n pienin luonnollinen luku siten, että haarassa on äärettömän monta n -mittaista prefiksiä.
- Nyt välttämättä $n \neq 1$, koska ainoa yhdenmittainen prefiksi on $\langle 1 \rangle$ ja se esiintyy äärellisen monta kertaa haarassa θ .
- Kun $n > 1$, ainoa tapa tuottaa n -mittainen prefiksi on käyttää $\neg \square$ - tai $\square$ -sääntöä lauseelle σQ , jossa prefiksin σ mitta on $n - 1$.
- Siis jos haarassa on äärettömän monta n -mittaista prefiksiä, siinä on oltava äärettömän monta $(n - 1)$ -mittaista prefiksiä. Tämä on ristiriidassa luvun n valinnan kanssa.

Todistus (päättyy)

- Jos lause on saatu $\square$ - tai $\neg \square$ -säännöllä, se on muotoa $\sigma k Q$ ja se on saatu muotoa $\sigma Q'$ olevasta lauseesta. Oletetaan, että (L) pätee lauseelle $\sigma Q'$. Nyt prefiksin σk mitta on $1 +$ prefiksin σ mitta mutta lauseessa Q on vastaavasti yksi modaalioperaattori vähemmän kuin lauseessa Q' . Siis (L) pätee myös lauseelle $\sigma k Q$.

- Koska (L) pätee kaikille haaran prefiksoiduille lauseille, haarassa voi esiintyä vain prefiksejä, joiden mitta on korkeintaan $m + 1$.

⇒ Vaihtoehto (ii) on mahdoton ja proseduuri pysähtyy kaikille P .

- Vastaava ratkaisumenetelmä toimii käsitellyille modaalilogiikoille, joiden kehykset eivät ole transitiivisia.
- Transitiivisuutta varten tarvitaan vahvempi lopetusehto (ts. ehto sille, milloin haaran laajentaminen voidaan lopettaa).

3. Käännös predikaattilogiikkaan

Modaalilogiikka voidaan kääntää rajoitettuun predikaattilogiikan osajoukkoon.

- Jokaiselle modaalilogiikan atomilauseelle P on vastaava yksipaikkainen predikaattisymboli P .
- Kaksi eri muuttujaa x_1 ja x_2 .
Sopimus: jos x on toinen näistä, x' on toinen.
- Kaksipaikkainen predikaattisymboli R .

Kuvaus τ säilyttää semantiikan

Teoreema. Olkoon P mikä tahansa modaalilause.

1. P on **K**-pätevä joss $\forall x_1 \tau(P, x_1)$ on pätevä predikaattilogiikassa.
  2. $\Sigma \models_{\mathbf{K}} \emptyset \implies P$ joss $\tau(\Sigma) \models_{\text{cl}} \forall x_1 \tau(P, x_1)$,
missä $\tau(\Sigma) = \{\forall x_1 \tau(Q, x_1) \mid Q \in \Sigma\}$ ja
 $\models_{\text{cl}}$ tarkoittaa loogista seuraavuutta predikaattilogiikassa.
- Modaalilogiikka **T**:
 P on **T**-pätevä joss $\{\forall x_1 R(x_1, x_1)\} \models_{\text{cl}} \forall x_1 \tau(P, x_1)$.
  - Modaalilogiikka **S5**:
 P on **S5**-pätevä joss $\Sigma_{\mathbf{S5}} \models_{\text{cl}} \forall x_1 \tau(P, x_1)$
missä $\Sigma_{\mathbf{S5}} = \{\forall x_1 R(x_1, x_1), \forall x_1 \forall x_2 (R(x_1, x_2) \rightarrow R(x_2, x_1)), \forall x_1 \forall x_2 \forall x_3 (R(x_1, x_2) \wedge R(x_2, x_3) \rightarrow R(x_1, x_3))\}$.

Määritelmä. Olkoon τ seuraava kuvaus modaalilauseilta ja muuttujilta predikaattilogiikan lauseille:

1. $\tau(\top, x) = \top$; $\tau(\perp, x) = \perp$;
2. $\tau(P, x) = P(x)$ atomilauseelle P ;
3. $\tau(\neg P, x) = \neg \tau(P, x)$;
4. $\tau(P \rightarrow Q, x) = \tau(P, x) \rightarrow \tau(Q, x)$;
5. $\tau(\Box P, x) = \forall x' (R(x, x') \rightarrow \tau(P, x'))$;

Esimerkki. $\tau(\neg \Box P \rightarrow \Box \neg \Box P, x_1) = \tau(\neg \Box P, x_1) \rightarrow \tau(\Box \neg \Box P, x_1)$
 $= \neg \tau(\Box P, x_1) \rightarrow \forall x_2 (R(x_1, x_2) \rightarrow \tau(\neg \Box P, x_2))$
 $= \neg (\forall x_2 (R(x_1, x_2) \rightarrow \tau(P, x_2))) \rightarrow \forall x_2 (R(x_1, x_2) \rightarrow \neg \tau(\Box P, x_2))$
 $= \neg (\forall x_2 (R(x_1, x_2) \rightarrow P(x_2))) \rightarrow$
 $\forall x_2 (R(x_1, x_2) \rightarrow \neg (\forall x_1 (R(x_2, x_1) \rightarrow \tau(P, x_1))))$
 $= \neg (\forall x_2 (R(x_1, x_2) \rightarrow P(x_2))) \rightarrow$
 $\forall x_2 (R(x_1, x_2) \rightarrow \neg (\forall x_1 (R(x_2, x_1) \rightarrow P(x_1))))).$

4. Multimodaalilogiikat

Esimerkki. Monen agentin tietämyslogiikka $\mathbf{S5}_n$:

- n agenttia ja vastaavat tietämysoperaattorit $K_i, i = 1, \dots, n$.
Esim. väittämiä muotoa $K_1 K_2 \neg K_1 P$.
- Mallit rakenteeltaan monikkoja $\langle S, R_1, \dots, R_n, v \rangle$:
 $\mathcal{M}, s \Vdash K_i P$ joss $\mathcal{M}, t \Vdash P$ kaikille $t \in S$, joille $s R_i t$.
- (Hilbert) todistusteoria koostuu **S5**-aksiomista kaikille K_i .
- Kaikki tietävät (**EP**):
 $\mathcal{M}, s \Vdash EP$ joss $\mathcal{M}, s \Vdash K_i P$ kaikille $i = 1, \dots, n$.
- **Aksioma:** $EP \leftrightarrow K_1 P \wedge \dots \wedge K_n P$.

Yleinen tietäminen (engl. common knowledge): CP

- $\mathcal{M}, s \models CP$ joss $\mathcal{M}, s \models E^k P$ kaikille $k = 1, 2, \dots$
 $\implies \mathcal{M}, s \models CP$ joss $\mathcal{M}, t \models P$ kaikille $t \in S$,
 joille maailma t on C-saavutettavissa tilasta s
 (eli on olemassa $k \geq 1$ ja jono $(s =)t_0, t_1, \dots, t_k(= t)$,
 missä kaikille $j = 0, \dots, k-1$ pätee $t_j R_i t_{j+1}$ jollekin
 $i, 1 \leq i \leq n$.)
- **Aksioma:** $CP \rightarrow E(P \wedge CP)$.
- **Päätelysääntö:**

$$\frac{P \rightarrow E(Q \wedge P)}{P \rightarrow CQ}$$
- **Esim.** $CP \rightarrow K_1 K_2 \dots K_n P$ on $S5_n$ -pätevä.

Mallintarkastamisen laskennallinen vaativuus

- Lauseen totuus annetun mallin annetussa maailmassa on tarkastettavissa polynomisessa ajassa (annetun mallin ja lauseen pituuteen nähden) kaikilla käsittelyillä modaalilogiikoilla.
- Tätä ominaisuutta ei ole kuitenkaan kaikilla modaalilogiikoilla (kuten esim. tietyt temporaalilogiikat).
- Kaikki ongelmat, jotka voidaan ratkaista polynomisessa ajassa, voidaan palauttaa propositionaaliseen mallintarkastukseen. Boolean piirin evaluointi muodostaa P-täydellisen ongelman!

5. Laskennallinen vaativuus

Erilaisia tehtävänasetteluja:

- Mallintarkastus (Onko lause tosi annetussa mallissa?)
- Toteutuvuus (Onko lauseella mallia?)
- Pätevyys
- Looginen seuraavuus

Tarkastellaan näistä mallintarkastusta ja toteutuvuutta, koska

1. lause P on pätevä joss $\neg P$ **ei ole** toteutuva ja
2. $\{\} \models_L \{Q_1, \dots, Q_n\} \implies P$ joss
 $(Q_1 \wedge \dots \wedge Q_n) \rightarrow P$ on pätevä joss
 $Q_1 \wedge \dots \wedge Q_n \wedge \neg P$ **ei ole** toteutuva.

Toteutuvuustarkastuksen laskennallinen vaativuus

- Vastaava päätösongelma on NP-täydellinen lauselogiikalle.
- Kaikki modaalilogiikat sisältävät erikoistapauksena lauselogiikan, joten niille toteutuvuusongelma on NP-kova.
- Modaalilogiikoille $S5$, $KD45$ ongelma on NP-täydellinen. Näille logiikoille löytyy aina pieni vastamalli (maailmojen määrä $\approx$ alilauseiden määrä), josta seuraa, että toteutuvuus kuuluu luokkaan NP.
- Modaalilogiikoille K , T , $S4$ ongelma on **PSPACE**-täydellinen. Vastamalli voi olla eksponentiaalinen lauseen kokoon nähden.
- Modaalilogiikoille $S5_n$, $KD45_n$ ongelma on **PSPACE**-täydellinen.
- Modaalilogiikoille $S5_n^C$, $KD45_n^C$ ongelma on **EXPTIME**-täydellinen.